

Ole-Jacob Skodvin

FORSKERREKRUTTENES GEOGRAFISKE BAKGRUNN

En studie av tre årskull forskerrekrutter

Forord

Høsten 1987 ble det ved NAVFs utredningsinstitutt utført en omfattende spørreskjemaundersøkelse blant alle som var nye i vitenskapelige assistent- og stipendiatstillinger ved våre universiteter og høyskoler i årene 1971/72, 1978/79 og 1984/85.

Resultater fra undersøkelsen har tidligere blitt presentert i NAVFs handlingsplan for forskerrekuttering (1988) og i flere rapporter ved NAVFs utredningsinstitutt.

I dette notatet vises resultater fra undersøkelsen som tidligere ikke har blitt publisert; **Forskerrekruddenes geografiske bakgrunn**. Notatet er utarbeidet av Ole-Jacob Skodvin. Olaf Tvede har kommentert arbeidet.

Oslo, desember 1995

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Forskerrekruttenes geografiske bakgrunn	4
1.1	Data og metode	4
1.2	Skeiv geografisk rekruttering? Sentrum - periferi perspektivet	5
1.3	Forskjeller mellom mannlige og kvinnelige forskerrektrutter?	6
1.4	Endringer over tid?	7
1.5	Har forskjellen mellom mannlige og kvinnelige forskerrektrutter blitt større med årene?	8
1.6	Forskerrekruttenes oppvekstregion	9
	Oppsummering	11
	Litteratur	12
	Vedlegg 1: Data og metodeproblemer	13
	Vedlegg 2: Vedleggstabeller	17

1 Forskerrekruttenes geografiske bakgrunn

Den geografiske rekrutteringen til høyere utdanning har alltid vært relativt skjev, og det ser heller ikke ut til at forskjellene har blitt nevneverdig mindre de senere årene. En sammenlikning mellom 1975 og 1985 viser en utjevning mellom fylkene i andelen med videregående utdanning, mens de geografiske forskjellene er blitt større når det gjelder utdanning på universitets- og høghskolenivå (Severeide 1989, s.77).

Universitets- og høghskoleutvalgets innstilling (NOU 1988:28, s.37) og en undersøkelse fra NAVFs utredningsinstitutt (Smeby, 1989, s. 46) viser at den geografiske rekrutteringen til utdanninger ved høghskolene har blitt bedre i fra 1975 til 1985 i den forstand at det er en jevnere rekruttering mellom de ulike oppvekstregionene. Rekrutteringen til høyere utdanning ved universitetene har blitt skjevere.

Hvordan er så rekrutteringen til forskerutdanningen ved universitetene? I denne artikkelen vil vi se på forskerrekruttenes geografiske bakgrunn. Har de hatt sin oppvekst i by eller bygd, og hvilken del av landet kommer de fra?

Vi vil rette søkelyset mot den geografiske bakgrunnen til tre årskull forskerrekrutter, nemlig alle som var nye i vitenskapelige assistentstillinger og stipendiatstillinger i årene 1971/72, 1978,79 og 1984/85. Vi vil undersøke hvordan den geografiske fordelingen til forskerrekruttene i de aktuelle årskullene er i forhold til de tilsvarende årskullene i befolkningen samlet.

1.1 Data og metode

Spørreskjemaet som ble benyttet gir opplysninger om hvor forskerrekruttene bodde fram til fylte 16 år; hva slags bosted det var og i hvilken landsdel dette lå.

For å kunne sammenlikne hvordan den geografiske bakgrunnen til forskerrekruttene er i forhold til befolkningen, ser vi på den geografiske bakgrunnen til tilsvarende fødselsårskull i befolkningen samlet. Til dette formålet bruker vi Levekårsundersøkelsen fra 1973 og befolkningsstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB).

Levekårs materialet utgjør et representativt utvalg av de aktuelle årskullene i befolkningen. Ved å benytte dette materialet som sammenligningsgrunnlag, kan vi

påvise hvorvidt tilsvarende årskull i befolkningen har vokst opp i by eller land (sentrum- periferiperspektivet).

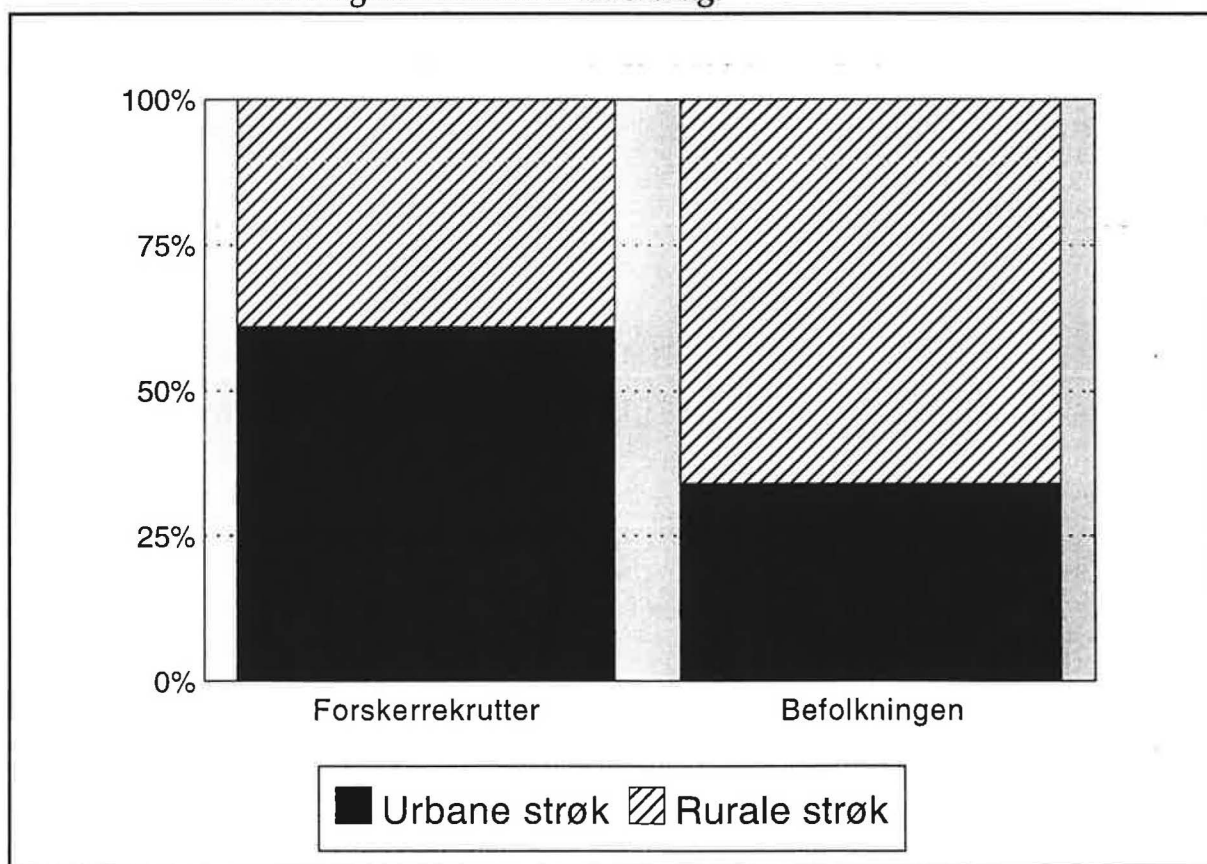
Ved å benytte SSBs befolkningsstatistikk som sammenlignings-materiale kan vi påvise i hvilken del av landet (fylke/landsdel) tilsvarende aktuelle årskull i befolkningen har vokst opp.

I vedlegg 1 er det foretatt en grundigere gjennomgang av data og metodeproblemer.

1.2 Skeiv geografisk rekruttering? Sentrum - periferi perspektivet

Våre data viser at den geografiske oppvekstbakgrunnen til forskerrekruttene fra de tre årskullene samlet er skeiv i forhold til bakgrunnen for de tilsvarende årskullene i befolkningen samlet. Byene - og da hovedsaklig de tre store byene; Oslo, Bergen og Trondheim, er overrepresentert, mens den geografiske periferien er underrepresentert, (se figur 1.1).

Figur 1.1: Forskerrekruttene geografiske bostedstype i oppveksten sammenliknet med tilsvarende årskull i et representativt utvalg fra befolkningen. Prosentvis fordeling.

61 prosent av forskerrekruuttene har vokst opp i urbane strøk, henholdsvis 17 prosent i en liten by (dvs. 20 000 - 20 000 innbyggere), 10 prosent i en større by (dvs. 20 000 - 100 000 innbyggere) og 34 prosent i Oslo, Bergen eller Trondheim med forsteder. 39 prosent av forskerrekruuttene har hatt sin oppvekst i rurale strøk, henholdsvis 23 prosent fra spredtbygd og 16 prosent fra mindre tettsted (dvs. 200 - 2000 innbyggere).

Situasjonen for de tilsvarende årskullene fra befolkningen samlet er nærmest motsatt; 66 prosent har hatt sin oppvekst i rurale strøk, henholdsvis 44 prosent fra spredtbygd og 22 prosent fra mindre tettsted, mens kun 34 prosent har vokst opp i urbane strøk, henholdsvis 13 prosent i en liten by, 5 prosent i en større by og 16 prosent i Oslo, Bergen eller Trondheim med forsteder.

Den urbane-rurale forskjellen mellom forskerrekruuttene og tilsvarende årskull fra befolkningen har i høy grad sammenheng med forskerrekruuttenes sosiale bakgrunn. Forskerrekruuttene er i høy grad rekruttert fra de høyere sosiale sjikt i samfunnet. (Jfr. Tvede?) Disse er som oftes konsentrert i byene. Derfor får vi både en sosial og geografisk skjev rekruttering til forskerutdanningen.

1.3 Forskjeller mellom mannlige og kvinnelige forskerrekruutter?

Kvinnelige forskerrekruutter har i høyere grad enn sine mannlige kolleger urban bakgrunn. 42 prosent av kvinnene har sin geografiske bakgrunn fra Oslo, Bergen eller Trondheim med forsteder, mot kun 14 prosent i de tilsvarende kvinnelige årskullene fra befolkningen samlet. De tilsvarende andelene for menn er henholdsvis 32 prosent for forskerrekruuttene og 18 prosent for de tilsvarende mannlige årskullene fra befolkningen samlet. (Se vedleggstabell 2.1 i vedlegg 2).

Det at kvinnelige forskerrekruutter i høyere grad enn sine mannlige kolleger har en urban bakgrunn, kan bl.a. være historisk betinget. Tradisjonelt har det vært en sosialt skjev rekruttering av kvinner til høyere utdanning. Kvinner har i høyere grad enn menn blitt rekruttert fra høystatusgrupper, og som tidligere nevnt er personer med høy sosial status konsentrert i de store byene (jfr Tvede ?).

1.4 Endringer over tid?

Til nå har vi sett på de tre årskullene av forskerrekruitter samlet. Et interessant spørsmål er hvorvidt det er ulik geografisk rekrutteringsprofil i de ulike årskullene.

Tabell 1.1 viser den geografiske oppvekstbakgrunnen til forskerrekruittene og et representativt utvalg fra befolkningen samlet fra de ulike årskullene.

Tabell 1.1: Forskerrekruittenes geografiske bakgrunn i oppveksten. Sammenlignet med tilsvarende årskull i et representativt utvalg fra befolkningen. Prosentvis fordeling.

Bostedstype etter størrelsesorden	Forskerrekruitter		Befolkningen			
	1971-1972	1978-1979	1984-1985	1971-1972	1978-1979	1984-1985
Spredtbygd	31	23	14	51	44	37
Mindre tett-sted	13	18	14	24	20	21
Liten by	19	17	17	9	16	14
Større by	4	8	17	3	4	9
Oslo-Bergen-Trondheim	33	34	37	13	16	19
Totalt	100	100	99	100	100	100
N	160	173	182	233	234	320

Tabellen viser at både befolkningen samlet og forskerrekruittene har blitt mer urbane med årene.

Blant forskerrekruittene er det i alle tre årskull et flertall som har hatt sin oppvekst i urbane strøk; jo yngre årskull det er snakk om, desto flere er det som har urban bakgrunn.

Av forskerrekruittene i 1971/72-årskullet kom i alt 56 prosent fra urbane strøk, mot 59 prosent og 72 prosent for henholdsvis 1978/79- og 1984/85-årskullet.

Det er andelen fra større byer og Oslo, Bergen eller Trondheim med forsteder som

har økt mest fra det eldste til det yngste årskullet. Det kan dermed se ut som at universitetsbyene i stadig større utstrekning rekrutterer regionalt.

I 1971/72-årskullet var det kun en fjerdedel av befolkningen samlet som kom fra urbane strøk. I 1978/79-årskullet kom 36 prosent fra urbane strøk, mens de tilsvarende tallene for 1984/85-årskullet er 42 prosent.

Sammenligner vi forskerrekruttenes oppvekstbakgrunn med tilsvarende årskull i befolkningen, finner vi at en klart høyere andel av forskerrekruttene kommer fra urbane strøk, uansett hvilket årskull vi ser på.

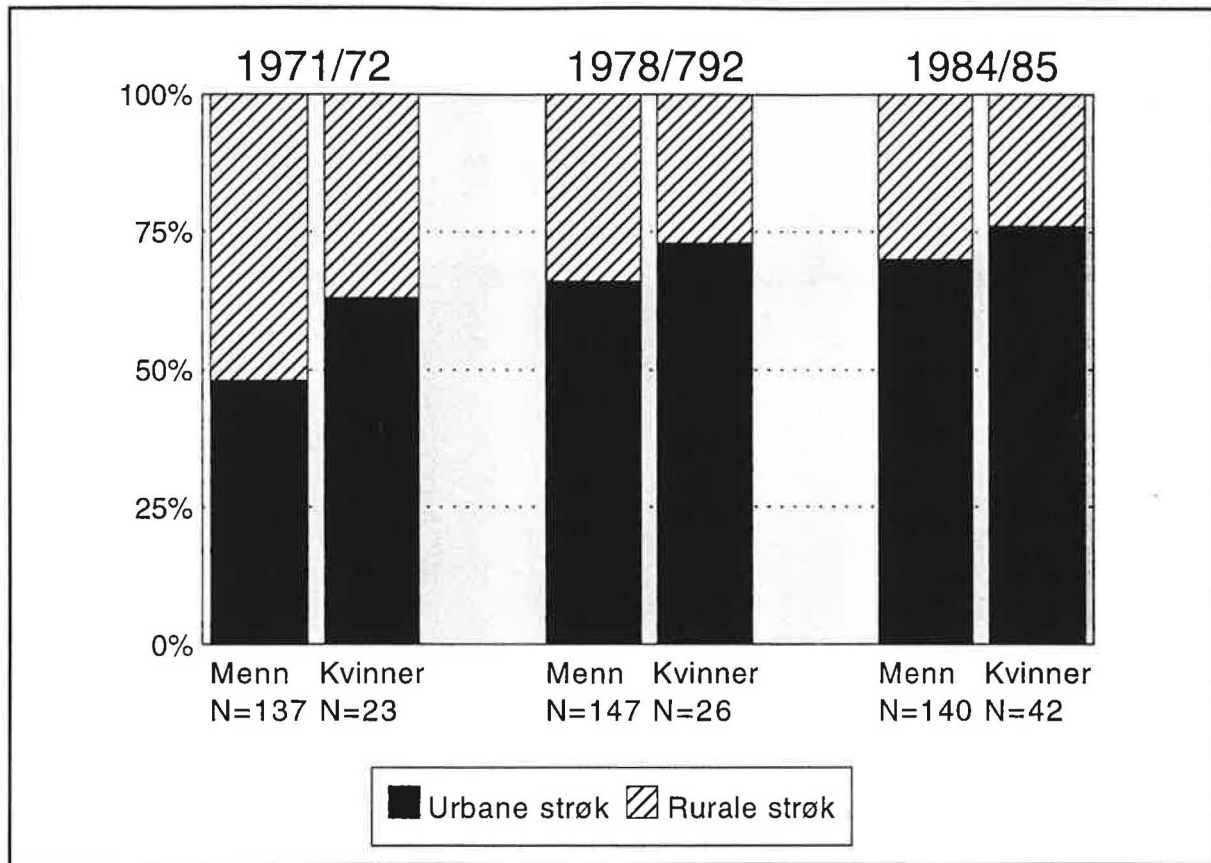
Utviklingen over tid viser imidlertid den samme tendensen i oppvekstbakgrunn for både forskerrekruttene og befolkningen samlet: det er stadig flere som kommer fra byer og færre som kommer fra landsbygda. Dette har naturligvis sammenheng med den generelt økende sentraliseringen av samfunnet.

1.5 Har forskjellen mellom mannlige og kvinnelige forskerrekrutter blitt større med årene?

Vi har tidligere registrert at kvinnelige forskerrekrutter i større grad enn sine mannlige kolleger har urban bakgrunn. Dette har imidlertid jevnet seg ut med årene. Kvinneandelen med byoppvekst har stagnert, mens det har vært en viss økning for menn¹. Den geografiske oppvekstbakgrunnen til mannlige og kvinnelige forskerrekrutter har med andre ord blitt mer og mer lik med årene (se figur 1.2).

¹ Økningen har vært særlig stor fra større byer og Oslo-Bergen-Trondheim med forsteder.

Figur 1.2: Forskerrekruttens geografiske bakgrunn i oppveksten. Fordelt etter årskull.

1.6 Forskerrekruttens oppvekstregion

Flere undersøkelser (Severeide 1989; Smeby 1989 og NOU 1988:28) indikerer at den geografiske skjevheten med hensyn til oppvekstregion forsterkes desto høyere opp i utdanningsløpet vi befinner oss. Rekrutteringsmønsteret i de ulike regionene har blitt jevnere ved videregående skoler og i det regionale høyskolesystemet, mens den stadig har blitt skjevtere ved universitetene.

Våre data viser at forskerrekruuttene og de tilsvarende fødselsårskull fra befolkningen har hatt en relativt lik fordeling med hensyn til oppvekstregion, her definert som landsdel. Det er en noe større andel av forskerrekruuttene som har vokst opp på Østlandet og en tilsvarende mindre andel som har sin oppvekstbakgrunn i Nord-Norge enn hva som er tilfellet for tilsvarende årskull i befolkningen. (Se tabell 1.2).

Tabell 1.2: Forskerrekruttenes oppvekstregion. Sammenlignet med tilsvarende årskull i befolkningen samlet. Prosentvis fordeling.

Oppvekstr egion	Forskerrekrutter			Befolkningen				
	1971- 72	1978- 79	1984- 85	Tot.	1971- 72	1978- 79	1984- 85	Tot.
Nord- Norge	9	10	10	10	15	14	13	14
Trønde-lag	11	10	10	10	10	10	9	10
Vest- landet	26	27	28	27	26	27	27	27
Sør- landet	6	5	7	6	5	5	6	5
Øst-landet	48	48	45	47	44	44	44	44
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100
N	492	471	408	1371	586371	619928	249195	1759318

Det framgår av tabellen at det er små forskjeller mellom de ulike årskullene med hensyn til oppvekstregion. Dette gjelder både for forskerrekruktene og befolkningen.

Det er ingen utpregede forskjeller i fordelingen etter oppvekstregion mellom menn og kvinner i de tre rekrutteringskullene. De forskjellene som er funnet er primært i det eldste årskullet, hvor den høye andelen av kvinnelige forskerrekruktene fra Østlandet er det mest iøynefallende. Forskjellene utjevnes i 1978/79 og 1984/85-årskullene. (Se vedleggstabellene 2.2, 2.3, 2.4 og 2.5).

Oppsummering

Den geografiske oppvekstbakgrunnen til forskerrekruuttene fra de tre årskullene er skeiv i forhold til oppvekstbakgrunnen til de tilsvarende årskullene i befolkningen samlet. Byene - og da hovedsaklig de tre største byene; Oslo, Bergen og Trondheim, er overrepresentert. Den geografiske periferien er underrepresentert.

Den geografiske skjevheten opprettholdes i alle tre årskull. Utviklingen over tid viser den samme tendensen i oppvekstbakgrunn for både forskerrekruutter og befolkningen samlet: det er stadig flere som kommer fra byer og færre som kommer fra landsbygda.

Kvinnelige forskerrekruutter har i høyere grad enn mannlige forskerrekruutter en urban oppvekstbakgrunn. Dette har imidlertid jevnet seg noe ut med årene. Kvinneandelen med byoppvekst har stagnert, mens det har vært en viss økning for menn.

Litteratur

NOU 1998:28: Med viten og vilje. Kultur- og vitenskapsdepartementet. Oslo

Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD): Levekårsundersøkelsen 1973.

Smeby, Jens-Christian (1989): Geografisk rekruttering til høyere utdanning. I Smeby og Støren (red): Utdanning og arbeidsmarked 1989. Oslo, NAVFs utredningsinstitutt, Melding 1989:5, s. 44-53.

Severeide, Paul Inge (1989): Utdanning. I sosialt utsyn, Sosiale og økonomiske studier 70, Oslo - Kongsvinger, Statistisk Sentralbyrå

Statistisk Sentralbyrå: Folke- og boligtellingsen 1950, 1960 og 1970.

Vedlegg 1: Data og metodeproblemer

Spørreskjemaet gir opplysninger om hvor forskerrekruertene bodde fram til fylte 16 år; hva slags bosted det var og i hvilken landsdel dette lå. Mer konkret så hadde respondenten seks ulike alternativer å krysse av på med hensyn til hva slags bosted han/hun vokste opp på: Spredtbygd, Mindre tettsted (200- 2000 innbyggere), Liten by (2000 - 20 000 innbyggere), Større by (20 000 - 100 000 innbyggere), Oslo-Bergen-Trondheim med forsteder og Utlandet. Når det gjelder hvilken del av landet oppvekstbostedet lå, var det i spørreskjemaet skilt mellom: Nord-Norge, Trøndelag, Sørlandet, Vestlandet og Øslandet.

Som jamføringsmål, det vil si for å belyse den geografiske oppveksten for tilsvarende årskull av hele befolkningen samlet, bruker vi Levekårsundersøkelsen fra 1973 og befolkningsstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB).

Levekårs materialet utgjør et representativt utvalg av de aktuelle årskullene i befolkningen. Ved å benytte dette materialet som sammenligningsgrunlag, kan vi belyse sentrum- periferiperspektivet.

Ved å benytte SSBs befolkningsstatistikk som sammenlignings-materiale kan vi påvise i hvilken del av landet tilsvarende aktuelle årskull i befolkningen har vokst opp.

For å kunne jamføre forskerrekruertenes geografiske fordeling med tilsvarende årskull av befolkningen, tar vi utgangspunkt i når forskerrekruertene er født.

Tabell V1.1 illustrerer noen statistiske mål (fødselsårsmål) for forskerrekruertene innenfor de enkelte årskullene og for årskullene samlet.

Tabell V1.1: Noen statistiske mål (fødselsårsmål) for forskerrekruftene innenfor de enkelte årskullene.

Statistiske mål	1971/72- årskullet	1978/79- årskullet	1984/85- årskullet	Års- kullene samlet
Aritmetisk gjennomsnitt fødselsår	1944	1950	1956	1950
Standardavvik fød- selsår, i år	3,8	4,2	4,5	6,6
Median fødselsår	1945	1951	1957	1950
Hovedintervall fødselsår (+/- 5 år)	1939-1950	1946-1956	1952-1962	1939-1962
Prosent i det aktuelleføds- elsintervall	91%	88%	86%	96%

Tabellen viser at for årskullene samlet, er forskerrekruftenes gjennomsnittlige fødselsår 1950, (både aritmetisk gjennomsnitt og median). Hovedintervall for fødselsår, har vi beregnet ved å ta +/- 5 år fra gjennomsnittlig fødselsårsverdi. For årskullene samlet ligger dette mellom 1939 og 1962. Dette fanger opp 96 prosent av samtlige forskerrekrufter.

For å belyse hvorvidt tilsvarende årskull fra befolkningen har hatt sin oppvekst i sentrum eller periferi, vil vi benytte Levekårsmaterialet. Et problem i denne sammenheng er at dette materialet ikke dekker fødselsår lenger fram enn til og med 1956. For å få spørreskjemaundersøkelsen sammenlignbar med Levekårsundersøkelsen, må vi kutte den øvre delen av hovedintervall for fødselsår fra 1962 til 1956. Vi får da et fødselsårs-intervall fra 1939 til 1956. Dette fanger opp 81 prosent av samtlige forskerrekrufter.

Levekårsmaterialet dekker de to eldste årskullene fullt med hensyn til hovedintervall for fødselsår. Det er imidlertid mer problematisk å bruke dette som sammenligningsmateriale for det yngste årskullet, siden Levekårsmaterialet kun dekker personer som er født 1956 eller tidligere.

En hensiktsmessig måte å angrepe dette på, er at vi for hvert årskull trekker ut et mindre intervall med fødselsår fra hovedintervallet som er sammenlignbart med Levekårsmaterialet. Her velger vi de fire første årene innenfor hvert årskulls hovedintervall for fødselsår, det vil si:

- 1939-43 for 1971/72 årskullet,
- 1946-50 for 1978/79 årskullet og,
- 1952-56 for 1984/85 årskullet.

Dersom den geografiske oppveksttilknytningen til forsker-rekruttene i henholdsvis underutvalgene og hovedinter-vallutvalgene er relativt lik for de to eldste årskullene, er det rimelig å anta at det samme også vil være tilfelle for det yngste årskullet.

Det viser seg at den geografiske profilen til forsker-rekruttene i henholdsvis underutvalgene og hoved-intervallutvalgene for 1971/72 - og 1978/79 årskullene er nærmest identiske.

For å kunne sammenligne forskerrekruttens landsdelsoppvekst med tilsvarende årskull i befolkningen, benytter vi SSBs Folke- og boligtellinger fra henholdsvis 1950, 1960 og 1970. Her finner vi landets befolkning gruppert etter aldersgrupper og fordelt etter fylker, som igjen kan aggregeres til landsdelsnivå.

I folketellingen for 1950 finner vi aldersgruppen 0 - 9 år som en egen kategori. Dette er personer som er født i tidsrommet mellom 1941 og 1950. 85 prosent av forskerrekruttene i 1971/72- årskullet er født i dette tidsintervallet. Materialet egner seg derfor godt som sammenligningsmateriale for å belyse eventuelle skjevheter i landsdelsoppveksten for rekruttene fra det eldste årskullet.

For forskerrekruttene fra 1978/79-årskullet blir aldersgruppen 5 - 14 år i folketellingen 1960 benyttet som sammenligningsmateriale. Personene i denne aldersgruppen er født i tidsrommet 1946-1955, og den dekker 87 prosent av forsker-rekruttene i dette årskullet.

Som sammenligningsmateriale for forskerrekruttene fra 1984/85- årskullet benyttes folke- og boligtellinger 1970. Her finner vi aldersgruppen 7 - 15 år som en egen kategori. Dette er personer som er født i tidsrommet mellom 1955 og 1963. 74 prosent av forskerrekruttene fra det yngste årskullet er født i dette tidsintervallet.

Vedlegg 2: Vedleggstabeller

Vedleggstabell 2.1: Forskerrekruttene geografiske bostedstype i oppveksten fordelt etter kjønn. Sammenlignet med tilsvarende årskull i et representativt utvalg fra befolkningen. Prosentvis fordeling.

Bostedstype etter størrelsesorden	Forskerrekrutter		Befolkningen			
	Menn	Kvin.	Tot	Menn.	Kvin.	Tot
Spredtbygd	24	13	23	46	43	44
Mindre tett-sted	17	14	16	17	26	22
Liten by	17	18	17	12	13	13
Større by	10	13	10	6	4	5
Oslo-Bergen-Trondheim	32	42	34	18	14	16
Totalt	100	100	100	100	100	100
N	1145	229	1374	459	487	946

Vedleggstabell 2.2: Forskerrekruttene oppvekstregion fordelt etter kjønn. Alle årskull samlet. Prosentvis fordeling.

Oppvekstregion	Menn	Kvinner	Totalt
Nord-Norge	9	10	10
Trøndelag	10	10	10
Vestlandet	28	23	27
Sørlandet	6	6	6
Østlandet	47	51	47
Totalt	100	100	100
N	1144	227	1371

**Vedleggstabell 2.3: Forskerrekruttene oppvekstregion fordelt etter kjønn.
1971/72-årskull. Prosentvis fordeling.**

Oppvekstregion	Menn	Kvinner	Totalt
Nord-Norge	9	7	9
Trøndelag	11	10	11
Vestlandet	26	22	26
Sørlandet	6	4	6
Østlandet	48	57	48
Totalt	100	100	100
N	434	58	492

**Vedleggstabell 2.4: Forskerrekruttene oppvekstregion fordelt etter kjønn.
1978/79-årskull. Prosentvis fordeling.**

Oppvekstregion	Menn	Kvinner	Totalt
Nord-Norge	10	10	10
Trøndelag	10	12	10
Vestlandet	28	20	27
Sørlandet	4	7	5
Østlandet	47	51	48
Totalt	100	100	100
N	395	76	471

**Vedleggstabell 2.5: Forskerrekruttene oppvekstregion fordelt etter kjønn.
1984/85-årskull. Prosentvis fordeling.**

Oppvekstregion	Menn	Kvinner	Totalt
Nord-Norge	9	12	10
Trøndelag	10	10	10
Vestlandet	29	26	28
Sørlandet	7	6	7
Østlandet	45	46	45
Totalt	100	100	100
N	315	93	408